

ЮВІЛЕЙ Петра Михайловича Білоніжки

У травні 2010 р. виповнилося 75 років відомому вченому в галузі мінералогії і геохімії, кандидату геолого-мінералогічних наук, доценту кафедри мінералогії Львівського національного університету (ЛНУ) імені Івана Франка, почесному членові Українського мінералогічного товариства, дійсному членові товариства ім. Шевченка Петрові Михайловичу Білоніжці. Його науково-педагогічній діяльності — 50 років

Народився Петро Білоніжка 28 травня 1935 р. у с. Вишнівчику Перемишлянського району на Львівщині в селянській сім'ї. Початкову освіту здобув у рідному селі, а потім навчався в с. Чемеринцях, що в 7 км від Вишнівчика. У 1945 р. разом з батьками переїхав у Львів, де навчався в середній школі № 8. Після закінчення школи в 1953 р. вступив на геологічний факультет Львівського державного університету, який закінчив у 1958 р. за спеціальністю “Пошуки і розвідка родовищ корисних копалин”.

Після закінчення університету майже рік працював техніком у відділі геофізики Інституту геології корисних копалин АН УРСР (нині — Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України). З 1959 р. працює у Львівському університеті геологом, молодшим науковим працівником, а з 1977 р. — доцентом кафедри мінералогії. У 1972 р. під керівництвом академіка Євгена Лазаренка захистив дисертацію “Геохімія бору, бромю і йоду в калійних відкладах Передкарпаття” і здобув науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук. Учене звання доцента кафедри мінералогії йому присвоєно в 1980 р.

За роки педагогічної праці Петро Білоніжка читав лекції студентам з профілюючих курсів і спецкурсів, зокрема з геохімії, геохімії окремих елементів, геохімії ізотопів, геохімії літогенезу, геохімії доквілля, спеціальних методів у геохімії, мінералогії осадових порід, проводив практичні і лабораторні заняття, керував курсовими, науковими і дипломними роботами, навчальними і виробничими практиками студентів.

Його наукова діяльність є багатогранною. Вона охоплює різноманітні питання регіональної, теоретичної, генетичної і прикладної мінералогії та геохімії, історії науки і національно-визвольних змагань у Галичині.

П.М. Білоніжка — автор і співавтор понад 180 опублікованих праць, серед яких навчальний посібник “Геохимия элементов главных подгрупп I—III группы Периодической системы Д.И. Менделеева” (1984, соавт. О. Матковский) і 4 навчально-методичні розробки, 6 монографічних і довідково-інформаційних видань: “Минералы Украинских Карпат. Оксиды, гидроксиды, хлориды, йодиды, фто-

риды” (К., 1995, с соавт.); “Мінерали Українських Карпат. Борати, арсенати, фосфати, молібдати, сульфати, карбонати, органічні мінерали і мінералоїди” (Львів, 2003, зі співавт.); “Євген Лазаренко — вчений, педагог, громадський діяч” (серія “Дрібненька бібліотека”, ч. 8, 2002); “Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом” (Львів, 2005, співавтори й упорядники О. Матковський, В. Павлишин); довідково-інформаційних видань: “Кафедра мінералогії Львівського національного університету імені Івана Франка (1864—2004)” (Львів, 2004, співавт. О. Матковський, Л. Скакун, Є. Сливко); “Енциклопедія Львівського університету. Геологічний факультет (Матеріали до енциклопедії)” (Львів, 2004, співавт. О. Матковський); “Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1945—2005)” (Львів, 2005, співавтори О. Матковський, М. Павлунь, Є. Сливко).

Основний об’єкт досліджень Петра Білоніжки — Карпатський регіон і на-самперед родовища калійно-магнієвих солей Передкарпаття, які є основною мінерально-сировинною базою калійної промисловості в Україні.

В результаті детального вивчення вмісту, розподілу і форм знаходження бору, бромю і йоду в соляних мінералах, калійних рудах і соленосних глинах учений з’ясував закономірності поведінки цих елементів у процесі галогенезу. На цій основі вивчив умови формування боратів у соляних відкладах, уточнив шкалу нормального вмісту бромю в хлоридах морського походження, побудував нові діаграми залежності бром-хлорного коефіцієнта від мінерального складу хлоридів; з’ясував причини розсіяння йоду в солях. Раніше ці питання теоретично були мало вивчені і викликали дискусії.

Значний інтерес становлять його знахідки і дослідження рідкісних, добре огранених кристалів кайніту, шеніту, чемберситу й мономінеральних виділень леоніту в калійних солях. Серед них чемберсит є першою знахідкою в Україні і другою в світі. Важливе теоретичне значення мають праці, присвячені проблемам походження покладів калійних солей сульфатного типу, післяседиментаційної зміни кристалогідратів, забарвлення солей, походження глауконіту, генезису тонкодисперсних шаруватих силікатів, їх трансформаційного перетворення, природи міжшарової води в гідрослюдах, питанням іонного й доменного ізоморфізму.

Вчений запропонував новий метод вивчення генезису мінералів на основі визначення їх абсолютного віку, висвітлив основні аспекти геохімічної термінології, пояснив залежність форм знаходження хімічних елементів у морській воді від будови їхніх електронних оболонок — положення в Періодичній системі. Принципово важливим є його висновок, що силікати у солеродних басейнах утворюються лише за накладання двох процесів: вулканізму і галогенезу. На основі вивчення біогеохімії йоду дослідник дійшов висновку, що наявність йоду у підземних водах нафтоносних басейнів є показником органічного походження нафти. Чимало наукових праць П. Білоніжки присвячено вивченню глинистих мінералів. Він визначив, що в покладах калійних солей Передкарпаття глинисті мінерали мають переважно теригенне походження (підтверджено визначенням їхнього віку калій-аргоновим методом). Значний інтерес становлять дослідження щодо трансформаційного перетворення монтморилоніту і каолініту через проміжні змішаношаруваті утворення в гідрослюду та хлорит у процесах галогенезу. Принципово новим є висновок про те, що утворення шаруватих силікатів у солеродних та інших седиментаційних басейнах можливе лише тоді, коли в ці басейни надходять продукти вулканізму.

П. Білоніжка — невтомний дослідник історії науки. Вона висвітлена у вищезгаданих інформаційно-довідкових виданнях і статтях, присвячених аналізу

творчої діяльності академіків В. Вернадського, Є. Лазаренка, В. Соболева, професорів І. Верхратського, Г. Піотровського, Д. Бобровника, Д. Резвого, Г. Бойка, доцентів М. Сливка, Л. Колтуна, Е. Янчука та ін.

Учений не байдужий до національних питань в історії науки і культури. Низка його публікацій присвячена вивченню історії національно-визвольних змагань у Галичині, дослідженню подій, пов'язаних з недопущенням І. Франка на посаду доцента кафедри літератури та етнографії, боротьбі українських студентів за українську мову і відкриттю відповідної кафедри у Львівському університеті, аналізу історії української мінералогічної та кристалографічної термінології і перших підручників з мінералогії, виданих українською мовою у другій половині XIX ст.

Добре відома організаторська і громадська діяльність П.М. Білоніжки. Вчений і педагог, учасник численних міжнародних, всесоюзних і всеукраїнських наукових форумів. За його ініціативи й активної участі на геологічному факультеті проведено урочисті академії, присвячені 100-річчю габілітаційної лекції Івана Франка у Львівському університеті (1995); 90-річчю від трагічної загибелі Адама Коцка, який очолював студентів у боротьбі за український університет у Львові (2000) та ін.

Упродовж 20 років (1976—1995) П. Білоніжка — вчений секретар Львівського геологічного товариства, в різні роки — член експертної і методичної комісії, наставник академічних груп студентів, заступник декана з навчально-виховної роботи, голова осередку “Просвіта” геологічного факультету.

Нині він відповідальний секретар наукового видання “Вісник Львівського університету, серія геологічна”, член редколегії “Мінералогічного збірника”, член редколегії “Енциклопедії Львівського університету”, член вченої ради геологічного факультету, Видавничої ради ЛНУ імені Івана Франка, член Президії Наукового товариства ім. Шевченка.

Петру Михайловичу Білоніжці притаманні працелюбивість, життєрадісність, творчий пошук, скромність і доброзичливість.

Зичимо ювілярові доброго здоров'я, натхненної праці на ниві освіти і науки, нових творчих здобутків і удач.

*Кафедра мінералогії
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Президія і Рада УМТ,
редколегія “Записок Українського мінералогічного товариства”*